

УВОД

Актуалността на проблема за взаимоотношението между философия и култура с течение на времето все повече нараства. От една страна, това се дължи на опитите за отхвърляне на философията като наука, която има за задача не само да поставя въпроси, но и да дава отговори. От друга – решаването на даден философски проблем поражда нови проблеми, но днес такъв е новият път в развитието на философското мислене. Есеистично-метафоричният стил във философските съчинения обикновено свидетелства за подценяване на научните проблеми в сферата на философията. Последната тихомълком се свежда до начин на мислене, който цели по-скоро да завоалира действителните философски проблеми и да кокетира с тях, отколкото да ги посочи и да се опита да ги реши. В това отношение философията се свежда до една от многото културни дейности, които обаче все още са дистанцирани от науката.

Настоящата книга си е поставила за цел да преодолее подобни недостатъци. В този контекст е необходимо да се има предвид, че всяко теоретично мислене, включително и теорията на културата, получава своята завършеност в системата на философията. Философията е феномен на културата и нейна квинтесенция. Философията е самосъзнателна рефлексия над културата. Философският категориален език всъщност е метаезик по отношение на езика в художествената литература и по отношение на езика в изкуството.

При разглеждане на въпросите в книгата се прави разлика между философия на културата и философска култура. Това са две основни страни на взаимоотношението между философията и културата. Известно е, че съществуват народи с ярко изразена специфика на културата, но

в нея липсва оригинално философско мислене. Това се дължи на обстоятелството, че дадената култура не е изработила свое самосъзнателно равнище на духовен живот. Философията концептуализира този начин на духовен живот и поради това философският език функционира като **метаезик**. Самосъзнателният духовен пласт на обществото и на дадена цивилизация налага необходимостта от усъвършенстване на философското мислене. Културата на един народ се оглежда във философията. Културата мисли себе си чрез философията и философи са тези, които позволяват на културата да се погледне от равнището на самосъзнателния духовен живот.

Компонентите на културата се изграждат от безкрайно много фактори. Но да се схванат от гледна точка на единството им, става възможно едва чрез философията. Последната включва знание, благодарение на което се изгражда философската култура. Получаването на висше образование у нас би имало една съществена слабост, ако студентите не са придобили необходимата философска култура, ако не притежават философски знания и умения за отстояване на дадена философско-методологическа позиция. Важна роля в духовната култура играе критичната функция на философията. Чрез нея се обръща внимание не само върху наличните ценности, но и върху дължимото. Човешкият духовен живот се нуждае от самосъзнателни мотиви, които може да му даде единствено философията. Тези мотиви играят ролята на духовни ценности. Именно философията е създател на такива ценности. Решавайки своите проблеми, тя създава духовни ценности в системата на културата. Самата философия е висша културна ценност, която за съжаление често се пренебрегва дори от хора, които уважават себе си.

Философията като висша културна ценност определя мотивите на самосъзнателния духовен живот в обществото. Чрез нея се изгражда моделът на света, възпроиз-

веждан чрез цикъла делник – празник. Моделът на света, с който завършва върховният Първопразник на дадено общество, влияе най-силно върху политиката и идеологията му. Но всичко това се отнася до ирационалните мотиви, които влияят върху взаимоотношението между философията и културата (Вж. Р. Данкова. Идеята за хаоса в ранната митология и неговото място в модела на света. В: Методология, моделиране, компютри, т. III, В. Търново, 1988, с. 208-210.) Ето защо първа глава в тази книга е посветена на връзката между ирационалността и културата, а втора глава – на рационалността и културата. В културата намират място и рационални мотиви, но определящо е ирационалното. Днес рационалната култура е в криза.

Чрез философията може да се осмислят религиозните основания на тоталитарното общество и неговата култура. Критическата функция на философията в това отношение е незаменима. Най-големи беди в историята на човечеството е донесъл религиозно мотивираният тоталитаризъм. В негово име са дадени стотици милиони жертви. Благодарение на философията днес ние вече знаем за негативните страни, получени в резултат на реализацията на един обърнат по отношение на нормалната ценностна система тоталитарен модел. Той може да се разгърне в три основни степени: фашизъм, социализъм и комунизъм. Философията в подобни общества не може да се развива. Обикновено тя се идеологизира и се замества от цяла система примитивно-религиозни догми. Колкото по-висока е степенята в развитието на тоталитаризма, толкова по-бедна става философията и толкова по-ограничена е културата на един народ. Затова тайно в себе си се надяваме, че читателите на тази книга ще се възползват от разработените проблеми и ще формират в себе си едно истинно мотивирано критично отношение към всеки тоталитаризъм. Колкото по-висша степен достига тоталитаризмът, толкова повече изисква човешки жертви. Ето защо фило-

софията следва да се отнесе и към нравствените ценности на едно общество. Във философията получава битие върховното Благо и съвършената красота. Чрез философското знание човек придобива възможност да съзерцава това върховно Благо и заедно с това да твори свободно. Посредством философията се откриват ейдосите на човешкото творчество. В това отношение тя има значение на методология и евристика.

Философското знание и философската култура служат като средство за разширяване границите на културното пространство. То може да излезе семиотически извън пределите на Земята и да направи достояние на културата космическата природа в качеството ѝ на ценност (Вж. R. Dankova. V. I. Vernadsky and the Teaching of Noosphere. Man, Evolution, Cosmos, 1986, 2, p. 67-76). Чрез философията културното пространство се разширява и във времето. Така културата става един четиримерен пространствено-времеви континуум.

Особено важен момент в историко-философския процес е въпросът за възникването на философията. Как ще се реши проблемът за възникването на философията, зависи от дефиницията на нейния предмет, и обратно – дефиницията на предмета на философията предполага определен подход при решаването на проблема за нейното възникване. Колкото и странно да изглежда, възникването на философията, и преди всичко предфилософското мислене, има връзка и с културните древности по нашите земи. Ако законът, който определя старозаветния начин на живот, беше записан върху нефритови плочки и трябваше да бъде спазван в сферата на рационалността, висшият нравствен закон беше записан в разума на древните гърци. Това се отнася също така не само до гръцкия, но и до тракийския орфизъм, тъй като питагорейската школа не е нищо друго, освен едно орфическо общество сред многобройните общества на Балканите и в Южна Италия.

Чрез философското знание може да се осмислят не само рационалните, но и ирационалните мотиви на историческия процес, и „двигателят“ на човешката история.

Поредната книга (заедно с книгата на В. Соловьев „Кратка повест за антихриста. Три речи в памет на Достоевски“) от библиотека „Диоген“ представлява интерес не само заради своите изключително важни проблеми, засягащи смисъла и значението на човешкия живот, историята на човечеството и човешкия разум. Нейното издаване съвпада със създаването на Философски факултет във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. И ако досега нашият университет се смяташе като продължител на Светиевтимиевата книжовна школа, то тази приемственост най-пълно може да се реализира едва след създаването на Философския факултет. Творческата научноизследователска дейност в последния не може да бъде откъсната от философско-богословските традиции на Търновската книжовна школа. Да се надяваме, че книгата, която държите във вашите ръце, ще допринесе за поставяне началото на една търновска традиция в историята на българската философска мисъл.

В книгата се съдържат и приноси в областта на митологията и философската рефлексия върху мита. Интерес представлява проблемът за съмнителността на несъмненото съмнение като доминанта, мотивът за избора на вярата в съмнението и съмнението във вярата като културен феномен. Книгата има пряка връзка с преподаването на дисциплините философия на културата, философия на природата, философия на историята и др., които се изучават от студентите във Философския факултет. Тя може да се ползва ефективно и при подготовката на студенти по систематична философия.

Проблемът за възникването на философията и нейните раннотракийски митологични предпоставки, орфикопитагорейският онтологичен модел и синкретичните пред-

поставки на философското мислене са разработени от доц. д-р Евлоги Данков. Анализът на социално-митологичното отношение към природата и съдържателните страни на цикъла делник – празник като феномен на културата е направен от доц. д-р Росина Данкова. Трета глава – концепциите за историческия процес в развитието на социокултурната мисъл – е разработена от гл. ас. д-р Здравко Иванов. Автори на втори раздел са доц. д-р ф. н. Гено Матеев (Моралните и правните отношения в системата на културата), доц. д-р Лъчезар Андреев (Класически пример за философска и културна доминанта) и ас. д-р Вихрен Бузов (Рационалност, познание, култура).

доц. д-р Росина ДАНКОВА